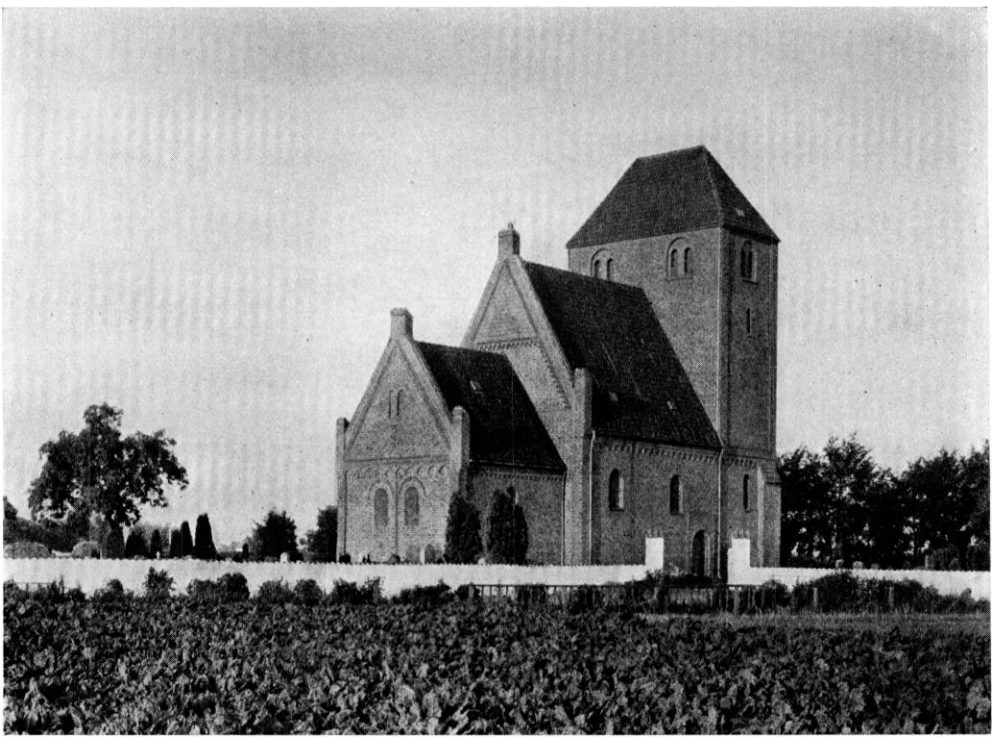

Aa. RI. 1950

Fig. 1. Tirsted. Ydre, set fra nordøst.

TIRSTED KIRKE

FUGLSE HERRED

Kirken skal i katolsk tid have været viet til *S. Nicolaus,* men efter en anden kilde til *S. Hans*[1]. Om dens ejerforhold i middelalderen vides kun, at kronen allerede før reformationen havde kaldsretten[2]. Efter reformationen lå kirken under kronen, indtil den 1687 blev mageskiftet til baron Jens Juel til Juellinge[3], der ligeledes ejede Tostrup i annekssognet Skørringe, og under denne gård hørte kirken, også efter at den 1729 var blevet hovedsædet i det da oprettede grevskab Christianssæde[4], og den blev af stifteren, grev Chr. Ditlev Reventlow foretrukket for Skørringe kirke (sml. altersølv, s. 812). Kirken forblev under grevskabet, indtil den overgik til selveje 1. april 1924.

I kirken holdtes i ældre tid landemodet[5]. Ved kirken fandtes Tirsted *kilde,* der var meget søgt, navnlig S. Hans aften[6]. Til kalkmalerier over hvælvene (s. 807) er knyttet et *sagn* om en flok røvere, der i begyndelsen af 1600'rne skal have holdt til på kirkens loft[6].

Kirken ligger ensomt nord for Vester Tirsted by på en lille højning i det flade land. Kirkegården er udvidet mod nord og vest; på de andre sider har den en hvidkalket hegnsmur af kløvet kamp og nyere mursten afdækket med vingetegl. I den søndre mur fandtes 1627 den store Tirsted runesten, som 1652 blev beordret flyttet til København. Den var dog allerede bemærket

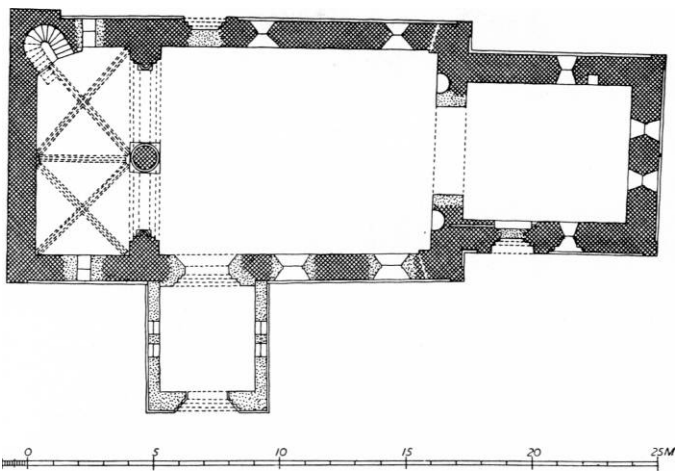

Fig. 2. Tirsted. Plan. 1:300. Målt af Grethe Kølle 1948.

af provsten i 1607[6]. I hegnsmurens yderside er indsat en del gravsten. Mod øst er der en bred kørelåge mellem falsede piller, og mod syd sidder en låge mellem lignende piller ovenfor en stentrappe, hvis øverste trin dannes af en slidt, tympanonlignende sten med rå underside. 1776 var kirkegården omgivet af en høj, anselig mur af brændte sten[7]. Uden for kirkegårdens nordside stod til 1916 en stor bindingsværks rejsestald. Det er antagelig den, der 1776 betegnes som en af Chr. Ditlev Reventlow opført tilbygning til kirken til brug for hans heste og vogne, og hvorfra han havde opgang til sin stol i kirken[7]. Matrikelkortet (fig. 20) viser, at rejsestalden virkelig har været sat i forbindelse med kirkens nordside ved en bygning tværs over kirkegården, som har sat greven i stand til at gå tørskoet fra vogn til herskabsstol (sml. s. 816).

Kirken, der er en af amtets fornemste landsbykirker, består af kor, skib og tårn fra romansk tid samt et moderne våbenhus. Den blev i årene 1891—92 underkastet en meget omfattende restaurering af arkitekt Ove Petersen, men inden da var kirken lykkeligvis blevet opmålt flere gange; særlig V. Kochs mønsterværdige opmålinger er af stor betydning, og de er i det følgende lagt til grund for betragtninger over bygningsmæssige forhold, som nu ikke mere kan erkendes (fig. 3—6).

Den romanske kirke er bygget af munkesten i munkeforbandt med anvendelse af petringer. Der var tidligere mange åbne bomhuller. Mange sten, særlig bindere, er sortbrændte og en del af dem riflede før brændingen. Ved restaureringen i 1891 fandtes mange sten i østgavlen at have gamle indridsninger. Store partier er fornyet med moderne sten, således hele soklen, der dannes af to retkantede fremspring og synes at være en rekonstruktion af en lige så simpel sokkel, som tidligere også fandtes på tårnets vestside. Kirken

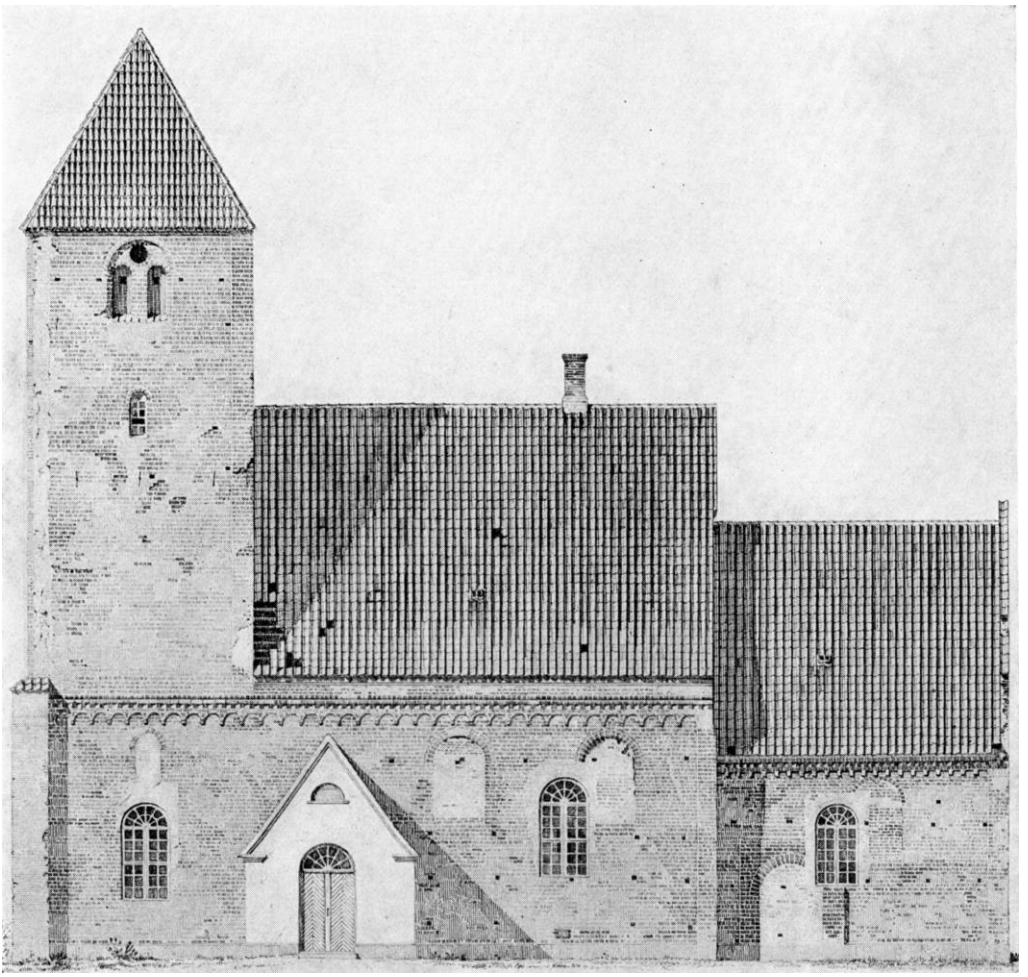

Fig. 3. Tirsted. Sydfaçade for restaureringen. 1:200. Målt af V.Koch 1890.

har lisener på hjørnerne, også på skibets østgavl, men mod sædvane ikke ved korets vestender og ikke på tårnets vestside. De kraftige piller, der stod her inden restaureringen, var senere tilføjelser.

Korets østgavl er tvedelt af en rundstav, der udspringer fra en (ny) terningbase på soklen og går op til buefrisens midterste konsolsten; tæt op ad staven sidder i hvert felt et nu genåbnet romansk vindue med helstens stik og omløbende savskifte med skæve tænder mellem to løberskifter af lige sten. Over vinduerne ligger en buefrise på profilerede konsoller af bindere på højkant; kun een af dem er gammel, den har som profil kun afrundet underkant, og denne form har, så vidt det kan ses, alle konsollerne haft før restaureringen (fig. 5). Hver bue består af tre krumme, temmelig tykke sten, der mærkeligt

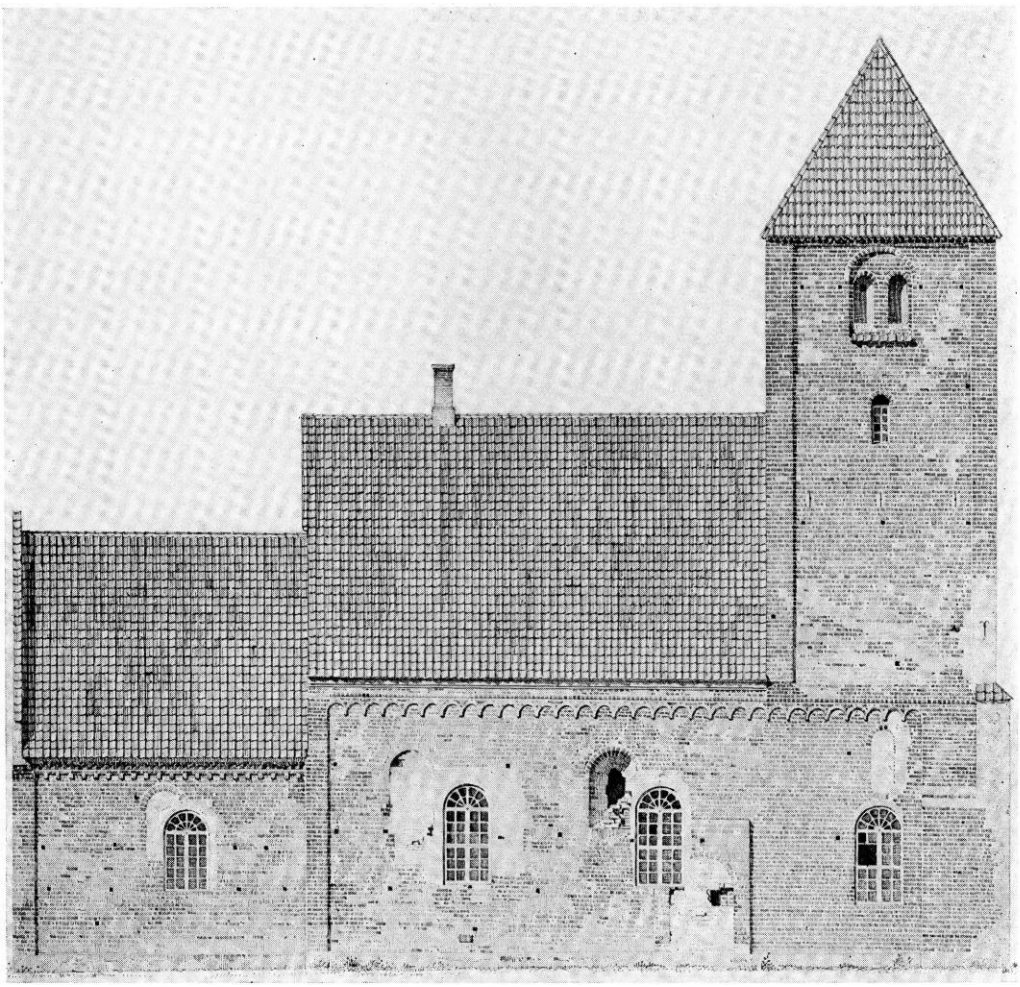

Fig. 4. Tirsted. Nordfaçade for restaureringen. 1:200. Målt af V. Koch 1890.

nok danner fladbuer, uden at der er noget, der tyder på, at dette er en senere ændring. Over buerne ligger to savskifter, og en lignende frise (fornyet) følger taglinierne som indramning af gavltrekanten og dens arkadeblænding. Arkadens blændingsbund er (ukorrekt?) på den gamle opmåling vist som en senere tilmuring af en åbning; dens to halvrunde buestik mødes på en søjlestav med et nyt, profileret kapitæl og gammel base, og begge buer er omsluttet af et halvrundt savskifte med skæve, nedadvendende tænder mellem to løberskifter af krumme sten. Gavlens kamme og pinakler er nye, men gavlkonsollernes tre afrundede udkragninger, hvoraf det nederste er et rulskifte, er gamle. Korets sydside er et usædvanlig smukt eksempel på velafvejet romansk teglstensarkitektur; de matematiske regler, der ligger til grund for kompo-

sitionen, vil blive omtalt i den kunsthistoriske oversigt i slutningen af bindet. Sydsidens præstedør sidder i et fremspring, der er vandret afsluttet med en afrunding og en skråkant. Den rundbuede døråbning, der har været tilmuret, står nu som blænding efter at være fremdraget og restaureret; den har yderst helstens stik og helstens fals, derefter følger en rundstav med klokapitæl og et omvendt klokapitæl som base; det inderste led er helstens og har på de lodrette false afrundet hjørne, der har et skægget mandshoved som kapitæl (det østre er oprindeligt); det tilsvarende buestik har en rundstav som kantprofil. I vederlagshøjde ligger i hele portalfremspringets bredde et udkraget profil bestående af en platte over et rundled. Dørens indre false sidder under en bred fladbue, som må anses for at være oprindelig; i den inderste fals er der huller til en spærrebom. Korets sydvindue, der har en fra alle de andre vinduer forskellig udformning, har været tilmuret og delvis ødelagt af et nyere vindue; de østlige false er dog i alt væsentlig gamle. I den yderste åbning er målet på de lodrette false under det runde halvstens stik det samme som målet på vinduets bredde; det næste led er en rundstav med klokapitæl, og derefter følger et helstens stik med skråsmigen; indvendig har vinduet almindelig skråsmig. Korets gesims består af et tandsnit af rulskiftestillede sten med afrundet underkant, der bærer et savskifte mellem to almindelige skifter; de profilerede led derover er moderne, tidligere lå der her en synlig murlægte og en bred sugfjæl (fig. 5). Sydsidens gesimsfrise er gennemrestaureret, nordsidens har ganske samme form og er bedre bevaret, tænderne har her en vandret rille i den øverste del. Korets nordvindue har været ødelagt på samme måde som sydsidens; det er nu restaureret og har almindelig romansk form.

Skibets østgavl har hjørnelisener, som foroven slutter til en fortsættelse af korets gesimsfrise. Den samme frise ligger over korets tagryg som understøttelse for den udkragede gavltop, der er udmuret med stående siksak. Prydskifterne langs taglinierne og gavlkammene med top- og fodtinder er nymurede 1892 samtidig med, at skibets tagryg blev hævet ca. 2 m til det tagspor på tårnmuren, der angav den oprindelige højde, og som giver gavltrekanten form af en ligesidet trekant. Det fremgår af stødlinier i murværket på skibets langsider ca. 82 cm fra østhjørnerne, at det underste af skibets østgavl er bygget samtidig med koret, der således udgør kirkens ældste byggeafsnit, selvom tidsforskellen næppe har været stor. Dette svarer til, at skibets mure, trods deres større højde, er tyndere end korets. De to lisener indvendig i skibets østhjørner er antagelig udrettede fortandinger beregnet på den projekterede større murtykkelse (fig. 15).

Skibets sydportal havde før restaureringen fået sine indvendige smige ændret og var udvendig blevet overpudset, men stod ellers temmelig urørt med den betydelige bredde af 250 cm i den ydre åbning. Det lave portalfrem-

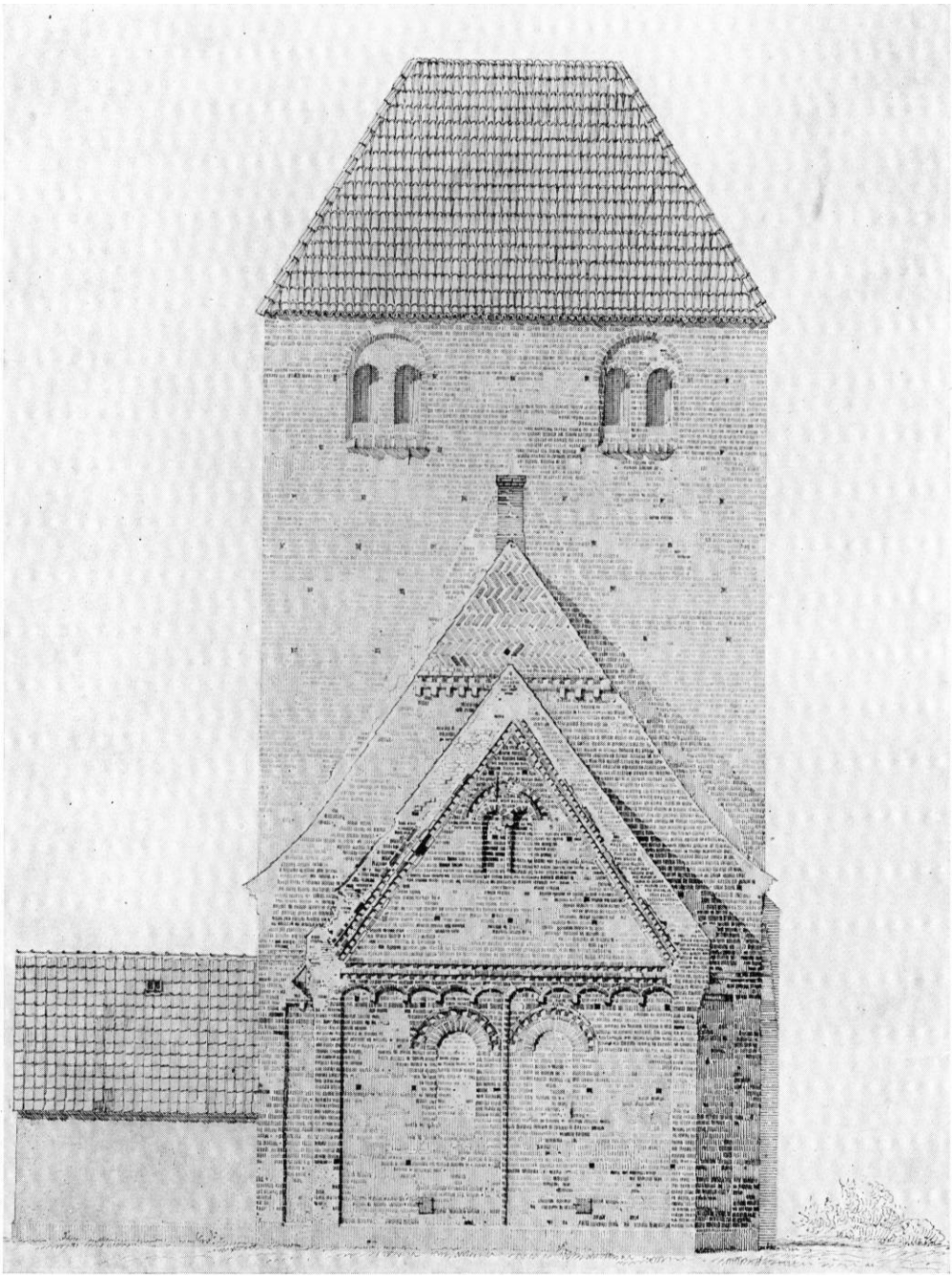

Fig. 5. Tirsted. Østfaçade for restaureringen. 1:150. Målt af V. Koch 1890.

spring afsluttes vandret med to afsæt, den rundbuede døråbning er ganske enkelt udformet med skiftevis retkantede og afrundede false. Skibets to romanske vinduer var tilmuret i gotisk tid, dog således at det vestre indvendig stod som blænding; udvendig havde de et løberskifte omkring det halvstens stik; men desværre er de nu gjort både bredere og højere. Gesimsen består af en fin rundbuefrise af 4—5 cm tykke, krumme sten på konsoller af koniske bindere på højkant profileret med to riller og afrundet underkant. Derover ligger et savskifte og et udkraget rulskifte med afrundet underkant, som antagelig har dannet det nederste led i en gavlkonsol ved østhjørnet. Resten af gesimsen er ny, men de øverste 40—50 cm var muret på allerede før restaureringen, vel i forbindelse med den eftermiddelalderlige tagkonstruktion, hvis bjælker lå over hvælvene. På længdesnittet (fig. 6) ses en række huller efter svære bjælker på fladen, der måske har gået igennem muren og har båret en sugfjæl. Skibets stærkt restaurerede nordportal står i et lavt portalfremspring, der er vandret afsluttet med to (nu) retkantede tilbagespring; den rundbuede døråbnings stik har i de gamle dele skiftevis røde og sorte sten. Døren står nu som blænding med tre retkantede false, men den har antagelig været i brug som grev Reventlows private indgang. Nordsidens helt prunkløse romanske vinduer er genåbnede og i brug, omend stærkt restaurerede. Nordsidens næsten helt fornyede gesims er som sydsidens, dog uden savskiftet.

Tårnets underdel er bygget i eet med skibet og med samme murtykkelse, men skibets taglinier ses inde i tårnets mellemstokværk og går således tværs igennem tårnets østmur. Det er derfor sandsynligt, at det egentlige tårn, over skibets gesimslinie, omend projekteret fra første færd, er en lidt senere tilføjelse, således at skibets tagflader i begyndelsen har fortsat helt frem over tårnets vestfront. Tårnet har samme bredde som skibet, men måler på den anden led kun omtrent det halve. Ved nordsidens vesthjørne danner det indbyggede trappehus et bredt, lisénagtigt fremspring, og på sydsiden står en almindelig hjørnelisén; denne var før restaureringen skjult i en hjørnepille med kraftigere fremspring, der sammen med de tre andre piller, som fandtes på vestsiden, blev fjernet til trods for, at det særlige syn i sin bedømmelse af restaureringsforslaget udtalte, at pillerne var af munkesten og i forbandt med muren. Måske er der senere fremkommet oplysninger, der modbeviste dette, i alle tilfælde virkede de spinkle mellempiller disharmoniske på arkitekturen. Nord- og sydsiden har forneden to rundbuede glugger over hinanden, hvis false går i ret vinkel gennem muren ind til henholdsvis understokværket og tårngalleriet. Det øverste sæt glugger fandtes bevaret, men tilmuret i ydersiden, det nederste er frit rekonstrueret på store empirevinduers plads; det er tvivlsomt, om de har været der fra begyndelsen. Galleristokværket har mod vest et almindeligt romansk vindue. Skibets gesimsfriser fortsætter

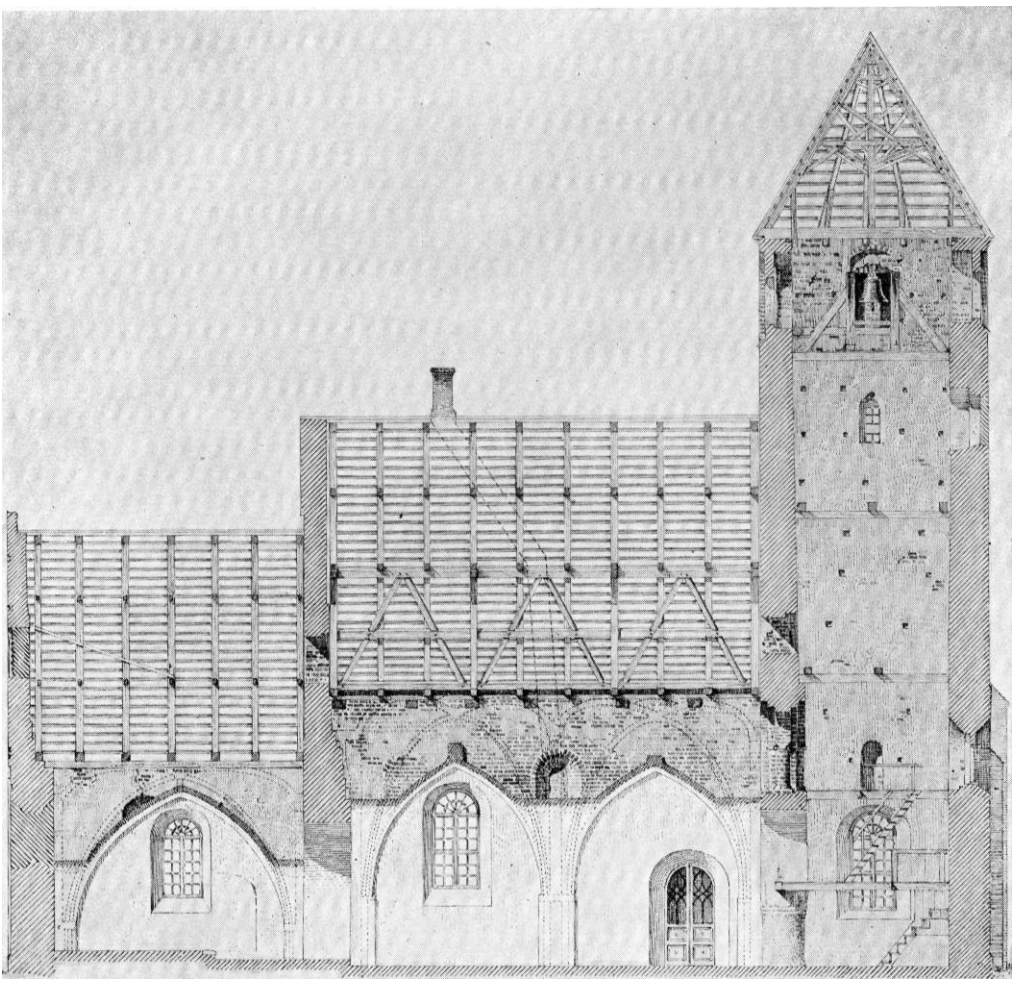

Fig. 6. Tirsted. Snit øst—vest før restaureringen. 1:200. Målt af V.Koch 1890.

ubrudt hen over tårnmurene og standses af hjørnelisén og trappehus. Derover har murværket et tilbagespring, der går helt op til tårnets nymurede gesimsfremspring, og på de tre sider hjørnelisener. Østsidens tilbagespring ligger noget højere og er afrundet, men denne side har ingen lisener. Første mellemstokværk over galleriet har ingen lysåbninger, andet mellemstokværk har til de tre sider dybe spærstiknicher, hvori sidder glugger, der mod nord og syd er rundbuede, mens den vestre, som har været tilmuret, er spidsbuet. Klokkestokværket har seks par rundbuede tvillingglamhuller i rundbuet blænding. Tårntaget er afvalmet. 1586 havde tårntaget sugfjæl[8].

Det indre. Allerede 1859 havde Kornerup set, at det tilsyneladende almindelige, overhvælvede kirkerum frembød ting af særlig interesse, men der skulle

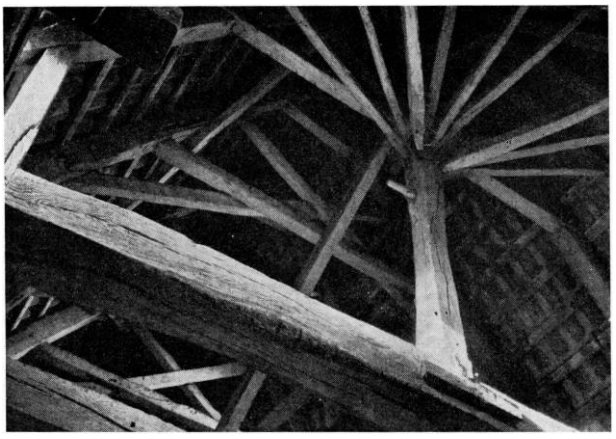

Hude fot.

Fig. 7. Tirsted. Indre, set mod vest.

gå over 30 år, for kirken var restaureret, og han i sin lommebog kunne betegne den som »Kirken med de røde Mure, som for første Gang i Henhold til mit Forslag, er et hoist enestaaende eindommeligt og forholdsvis imponerende Rum«[9]. De røde vægge gengiver antagelig korrekt tilstanden i kirkens første tid i overensstemmelse med, at der er fundet kalkmalede indvielseskors direkte på stenene. Koret har dog pudsede, kalkmaleridækkede vægge under bjælkeloftet; i nordmuren sidder en lille gemmeniche med spærstik, og præstedøren står som en bred blænding. Korbuen har været udvidet, men dens gamle form er rekonstrueret, måske efter fundne spor under gulvet. Ind mod skibet har triumfmuren i hver side en halvrund sidealterniche, der tidligere har været forhugget og tilmuret. Overdelen af triumfmuren er skalmuret, den havde før seks—syv tilbagespring. Skibets nordportal ses som en tilmuring, dog er stikket fjernet.

Skibets vestvæg og tårnrummet er kirkens mest interessante arkitektur (fig. 7). Både det underste tårnrum og det overliggende galleristokværk, der utvivlsomt har været herskabspulpitur, åbner sig mod skibet med en dobbeltarkade; de nedre buer var borthuggede og erstattet med højtsiddende, grove kurvehanksbuer for at give plads til et pulpitur (sml. s. 816). Arkademidtpillen står ikke i kirkens akse, og buerne er nu rekonstrueret således, at

Aa. RI. 1950

Fig. 8. Tirsted. Tårnets tagværk (s. 806).

den nordre er bredere end den søndre; om dette er rigtigt, kan nu ikke ses. Understokværkets svære midtsøjle står på en firkantet plint og har profileret sokkel (fig. 7) under det runde skaft; antagelig er det rigtigt, at søjlebasen er rekonstrueret uden det øverste vulstled, som findes på de tilsvarende halvsøjler i de ydre buevanger, idet søjlen har sit kapitæl liggende tre skifter lavere end halvsøjlernes, og dens skaft er derfor meget kort. Søjlekapitælet består blot af et svagt udkraget, afrundet skifte under et vulstled; halvsøjlerne har kun vulstleddet. I tårnrummet findes to små krydshvælv. De blev 1890—92 rekonstrueret med profilerede buer, efter sigende på grundlag af sikre spor. De har antagelig fra første færd været indbygget samtidig med tårnets opførelse. Galleristokværkets arkade fandtes helt bevaret over de indbyggede hvælv. Midtsøjlen står lige over understokværkets søjle, og da arkadebuerne er lige store, står hele dobbeltarkaden forrykket mod syd. De trykkede rundbuer er falsede og har omløbende løberskifte på begge sider; midtsøjlen (fig. 7) er firkantet med runde halvsøjler svarende til halvsøjler i de ydre buevanger. Galleristokværket har bjælkeloft. I tårnrummets nordvestre hjørne fører en lille, fladbuet dør ind til trappen til galleristokværket, hvorfra stiger fører op gennem tårnet. Før restaureringen siges trappen at have været tilmuret.

Ændringer og tilføjelser. Kirkerummets røde vægge blev antagelig temmelig tidligt dækket af puds, som det endnu ses i koret, der yderligere fik en kalkmalet dekoration i tiden o. 1400—1425. Senere, næppe før 1450, blev der i kor og skib indbygget et sæt †*krydshvælv* på falsede hjørne- og vægpiller med lavt vederlagsbånd. Korhvælvet har haft tværsten på ribberne. Det vestlige af skibets to hvælv dækkede for arkaden i tårnets galleristokværk, men det indbyggede pulpitur i understokværket og den dermed sammenhængende forhøjelse af arkadebuerne tilhører først renaissancetiden. 1732 meddeles, at »paa

E. L. 1930

Fig. 9. Tirsted. Kalkmaleri på korets nordvæg, babelstårnet (s. 808).

kirken har fordum været een meget høi spiir, som nu er borte«[10]. Dette må bero på en gisning, som næppe har noget på sig, idet det nuværende tagværk er middelalderligt (fig. 8). 1776 siges tårnet at være »med et flak uanseelig Tag bedekket ligesom Naschovs«[11]. I empiretiden må kirken have fået de store, rundbuede vinduer af træ, som forsvandt ved restaureringen f890—92 samtidig med, at de middelalderlige hvælv blev nedrevet.

Våbenhuset er en moderne bygning af røde sten opført i kirkens stil. Det afløste 1891 et muret og kalket våbenhus med rundbuet dør og tøndehvælv af brædder og puds, der antagelig da har været o. 100 år gammelt.

Tagværkerne over kor og skib er nye, men de var fornyede allerede før 1890. Tårnet har et smukt, gammelt tagværk af eg (fig. 8), der har dobbelte murlægter, spærstivere med nedhæng, store kryds og dobbelte hanebånd samt kongestolper med radiale spærstivere under grattoppene.

Kirken, der udvendig tidligere har været dækket af cementpuds, står nu med røde mure og tækket med munketegl. På tårnet er denne tagdækning gammel, på skib og kor lå tidligere vingetegl. Vinduerne har moderne jernstel. I det indre står kirken med dekoreret bjælkeloft og gulve af røde mursten og brædder.

E. L. 1940

Fig. 10. Tirsted. Kalkmaleri på korets sydvæg, Daniel (s. 808).

E. L. 1940

Fig. 11. Tirsted. Kalkmaleri på korets sydvæg, Samson (s. 808).

KALKMALERIER

Kirken har, fortiden en del indvielseskors malet direkte på stenen, især i koret, to sæt hver for sig betydelige kalkmalede dekorationer, der blev undersøgt og for det ældste sæts vedkommende istandsat af Kornerup 1889—92. De blev genrestaurerede 1929 af E. Rothe og 1940 af E. Lind, men kirkens mure er fugtige, bevaringsforholdene er dårlige, og maleriernes tilstand giver stadig anledning til bekymring. De yngre malerier fandtes på hvælvene og forsvandt ved disses nedrivning.

1) O. 1400—1425. På alle *korvæggene*. Dekorationen er omtrentlig dateret ved en indskrift med røde minuskier på nordvæggens vestligste del: »... meme(n)tu(m) fecit su[um] d(omi)n(u)s heny(n)g(us) kabel« (». . . til erindring lod hr. Henning Kabel gøre . . .«). Denne adelsmand ejede 1397 Tostrup (Christianssæde) og levede endnu 1430. Undervæggene har en draperidekoration, der er gammel på østvæggen, men moderne rekonstrueret på langvæggene; derover har på nord- og østvæggen vistnok været en indskriftfrise, hvoraf foruden det ovenfor nævnte kun: »Ave verbu(m) mon . . .« nordligt på østvæggen er bevaret. På sydvæggen består indskriften kun af minuskelalfabetet anvendt rent ornamentalt mellem karvesnitsrosetter og lignende, og hvoraf bogstaverne fra a til t er bevaret; over indskriftfrisen findes på langvæggene en vindrueranke og på østgavlen en trekantfrise. Under og omkring vinduerne

E. L. 1940

Fig. 12. Tirsted. Kalkmaleri på korets sydvæg, Esters forbon for Mardokai (s. 809).

er der malet palmetter og stave med snoede bånd og egeløv med agern. Særlig dette ornamentale udstyr henleder tanken på kalkmalerierne i Østofte. Kalkmaleriernes figurfremstillinger er samlet i 46 nogenlunde kvadratiske felter, der på overvæggene er adskilt ved røde og grønne rammestreger og gengiver scener fra det gamle og det nye testamente. I de enkelte billeder er der lagt stor vægt på den harmoniske komposition, der ofte er overordentlig fin og i enkelte tilfælde nærmer sig det raffinerede, uden at det vanskeliggør forståelsen af billederne. De hellige personer er iført rituelle gevandter, mens de verdslige personer bærer tidens dragter.

De 46 billeder er malet i to eller tre rækker over hinanden med de gammeltestamentlige fremstillinger nederst. Serien begynder over triumfbuen med en række skabelsesbilleder, hvoraf fire er bevaret, deriblandt ildens og stjernernes, træernes, fuglenes og fiskenes skabelse; under dem fandtes tidligere Adam og Eva og uddrivelsen af Paradis. Derefter følger på nordvæggen: Adams og Evas jordeliv (nu forsvundet), Kain og Abels offer og brodermordet i samme felt, tomt felt, Babelstårnets opførelse (fig. 9) og Isaks ofring. På østvæggen: Isak velsigner Jacob, mens Esau er på jagt, samt Jacobs drøm, kobberslangen i ørkenen under sol og måne og et meget indholdsrigt billede, der rummer jøderne med pagtens ark, Moses, som modtager lovens tavler og slår vand af klippen, tilbedelsen af guldkalven og mannaregnen. På sydvæggen: Daniel i løvekulen får mad af Habakuk, som en engel bringer hid ved hårene (fig. 10), Jonas undslipper af hvalfisken og Samson med Gazas porte (fig. 11), blankt

E. L. 1930

Fig. 13. Tirsted. Kalkmalerier på korets nordvæg, bebudelsen og Marias besog hos Elisabeth (s. 809).

felt, Gideon med uldskindet samt den syvarmede lysestage og Isai rod. Rækken slutter med Ester, der hos kong Ahasverus går i forbøn for sin slægtning Mardokai, der ved den bagvedstående, onde Hamans anslag er sluttet i jern og gabestok for at hænges, dog hænges til sidst Haman selv i sin egen galge (fig. 12). På samme billede skriver hånden på væggen Daniels profeti om Babylonerrigets undergang: »Mane thechel Phares«.

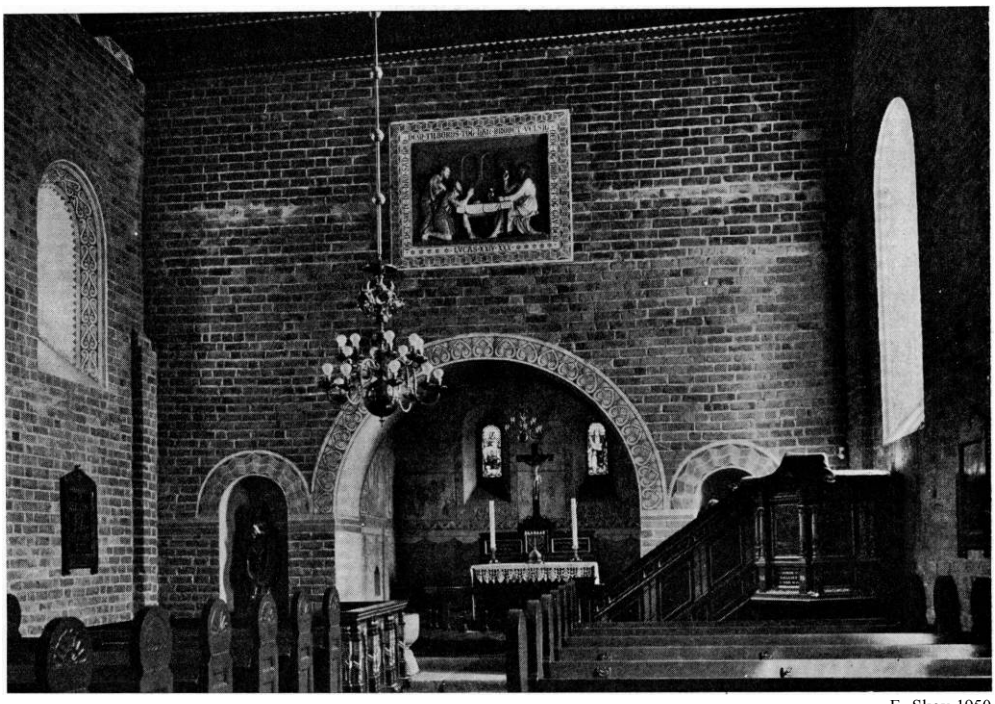
De nytestamentlige scener begynder foroven på nordvæggen med et næsten udslettet, ubestemmeligt billede efterfulgt af bebudelsen (fig. 13) med Marias svar: »ecce ancilla d(omi)ni fiat michi secundu(m) verbu(m) Tuum« (»se jeg er Herrens tjenerinde, mig ske efter dit ord«); derefter følger Marias besøg hos Elisabeth (fig. 13), et smukt og usædvanligt billede, hvor man ser fostrene i de to kvinders liv; over vinduet er vist hyrderne på marken. Resten af de nytestamentlige billeder på nordvæggen er ikke bevaret, og på østvæggen findes nu kun mellem vinduerne indtoget i Jerusalem over korsfæstelsen, men det vides, at der også har været et billede af Judaskysset. På sydvæggen sidder de nytestamentlige billeder i to rækker, men der er nu mange tomme felter. Nu kendes, tildels i temmelig medtaget tilstand, i nederste række: opstandelsen, pinseunderet og Kristus som verdensdommer i en af runde evangelistmedailloner omgivet mandorla med Maria og Johannes knælende ved siderne.

Fig. 14. Tirsted. †Kalkmaleri, dødssynderne, på skibets †vesthvælv. Efter akvarel af J. Kornerup 1889 (s. 811).

I øverste række: et byprospekt (Jerusalem?), Kristus for Pilatus, hudstrygningen og tornekroningen. Også vinduessmigene har fået figurlige udsmykninger, blandt andet en engel med store, udfoldede vinger, to evangelister, der rækker bogrulle og bog op mod herren og, i sydvinduet, brudstykker af Kristi himmelfart.

2) 1480—1500 blev *skibets hvælv* dekoreret af »Elmelundemesteren« Efter at være blevet undersøgt og delvis aftegnet af Kornerup i 1889 blev billederne hugget ned sammen med hvælvingerne. Korets hvælv synes mærkelig nok ikke at være undersøgt. Motiverne er for største delen velkendte fra Elmelundemesterens øvrige produktion, og billederne står dekorationerne i Taagerup (s. 667) meget nær. I skibets *østhvælv* sås i nordkappen de hellige Trekonger undervejs til Bethlehem og deres tilbedelse af Jesusbarnet samt et par siddende sladrekællinger overvåget af to djævle (sml. Fanefjord kirke, DK. Præstø, s. 1021). I sydkappen: sædeunderet og flugten til Ægypten samt en djævel i færd med

E. Skov 1950

Fig. 15. Tirsted. Indre, set mod øst.

at ødelægge en tretårnet kirke. I østkappen: uddrivelsen af Paradis, Abraham og Isak(?), barnemordet i Bethlehem og Herodes' krigere, der forfølger Josef og Maria på vej til Ægypten; i kappefligen sås en mand, der slog en kat over kløerne med en hammer, mens to andre katte ventede på at blive behandlet (sml. Taagerup, s. 668). I vestkappen: syndefaldet, bebudelsen og Kristi fødsel samt i kappefligen en mand, der skar halen af en skimmel (også kendt fra Taagerup). Det *vestre hvælv* havde i nordkappen en yderst sjælden forekommende fremstilling af de syv dødssynder (fig. 14)[12]. I midten udsprang syv udyrs hoveder fra en menneskelig skikkelse (dyret i Johannes' åbenbaring?), og i hvert udyrs gab var en dødssynd symboliseret; de havde alle undtagen den øverste, der viste en mand, som drak af en flaske: fråseri, en forklaring på et skriftbånd, nemlig: en mand med store knive »ira« (vrede), en mand med en stor guldring »sup(er)bia« (hovmod), en mand med to pengepunge »invidia« (misundelse), en mand, der gnavede på en knogle »auaricia« (gerrighed), et elskende par »luxuria« (vellyst) og en mand med hånd under kind »accidia« (livslede). Synderne har tilknytning til forskellige dele af det menneskelige legeme, således bor gerrigheden i brystet og misundelsen i maven. Ved siden af midterbilledet havde en djævel fat i en mand, som var i høj grad nærgående mod en kvinde, og derunder slog en mand og en kvinde på en tromme. Den

M. M. 1901

Fig. 16. Tirsted. * Døbefont (s. 814).

søndre kappe havde et af Elmelundemesterens yndlingsmotiver: den rige og den fattige mands dødstanker i den i Fanefjord (DK. Præstø, s. 1020), Aastrup og Tingsted kirker (Falsters nørre herred) anvendte udformning, hvor Kristus fremtræder som Ecce homo. Billedet i den østre kappe beskrives af Kornerup som en bedende mand, der knælede mellem to søjler, mens en bagved stående helgen lagde hånden på hans hoved; på den ene søjle sad en due, fra den anden styrtede to små, sønderhuggede skikkelser ned. En mand med en helgen bag sig knælede for en siddende person, øverst sås Gudfader i skyer. I den vestre kappe var malet en ung mand, hvem djævelen fristede med en fyldt pengepung, samt tre djævle, der lokkede en ung mand. I kappefligene var et elskende par og en mand, der syntes at forrette sin nødtørft i en potte.

Billedernes baggrund var opfyldt af stjerner, prikblomster og rankeværk, langs kappekanterne var Elmelundemesterens sædvanlige røde og grønne krabbeblade. De ret sparsomme farver var rødt, grønt og gult foruden sort, hvormed konturerne var tegnet.

INVENTAR

Alterbordet er et moderne fyldingspanel. Som *alterprydelse* tjener et moderne krucifiks på et postament, i hvis fyldinger der er malede skriftsteder.

Altertavle fra 1848 (syn) med et farvet gipsrelief, en kopi af Thorvaldsens: Kristus i Emaus. Nu indmuret over korbuen. †*Altertavle* med årstallet 1702[13].

Altersølv, skænket 1764 af grev Chr. Ditlev Fr. Reventlow. *Kalk* af enkel

E. Skov 1950

Fig. 17. Tirsted. Sidefigurer til korbuekrucifiks, skåret af Claus Berg (s. 814).

rokoko-type med Københavns bymærke 1764, 23 cm høj. Sekstunget fod, opdrevet i to afsæt over en bred, tunget fodplade, trindt skaft og buklet, midtdelt knop samt stort bæger med udsvejfet rand. På bægeret er graveret et kronet alliancevåben for Reventlow og Holstein, og under fodpladen står med graveret skriveskrift: »Givet til Tiersted Kirke Aar 1764« samt indprikket: »W 52 Lod 1 qt.«; mestermærke for Gerhard Hass (Bøje 438). *Disk* med graveret cirkelkors på randen og samme våben, giverindskrift og stempler som kalken samt indprikket vægtangivelse: »W 19 Lod«. Stor, rund *oblatæske* i vredet rokoko med hvælvet låg, hvorpå der sidder en drueklase over en krans af blade; på siden er graveret samme våben som på kalken, og under bunden findes samme giverindskrift og stempler samt: »W 24 Lod 2 qt.«.

Vinkande i rokoko, af knækket og vredet arbejde med højt, buklet låg, hvis gæk og knop svarer til oblatæskens. Nyere, glat hank og tud. På siden er graveret samme våben som på kalken, og under foden står samme giverindskrift og stempler samt: »W 70 Lod 3 $^{1}/_{2}$ qt.«.

Sygekalk fra 1739, 14,5 cm høj. Rund fod med fodplade og platte over vulst, rundt, glat skaft, flad, riflet, midtdelt knop og bæger med udsvejfet rand. På fodpladen graveret skriveskrift: »Christiansborgs Sogne-Kircke, Tiersted, Anno 1739«; Københavns bystempel og mestermærke for Niels Johnsen (Bøje s. 59). Tilhørende *disk* med graveret cirkelkors på randen og lille, cylinderformet *oblatæske* med gevind til †vinbeholder.

Alterstager, sengotiske, 29,5 cm høje, hvilende på tre siddende løver (fornyet på den ene stage), der svarer til fødderne på stagerne i Landet (s. 379), med høj, profileret fod- og lyseskål og to skarpe ringe om det svære, cylindriske skaft.

†*Korkåbe,* nævnt som gammel 1589[14].

**Døbefont,* romansk, af granit, hidført fra Brahetrolleborg. Den lille kumme, tvm. 61,5 cm, har en rundstav foroven, forneden og ved overgangen til skaftet, der mangler; foden er formet som et omvendt terningkapitæl, hvis let skrånende sider indrammes af tovstave, på hjørnerne sidder et lille menneskehoved. I den ene side er der en lille afløbsrende, og på siden af foden står med fordybede versaler: »Fra Holmekloster overført til Tirsted Kirke 1891« (Mackeprang: Døbefonte, s. 120).

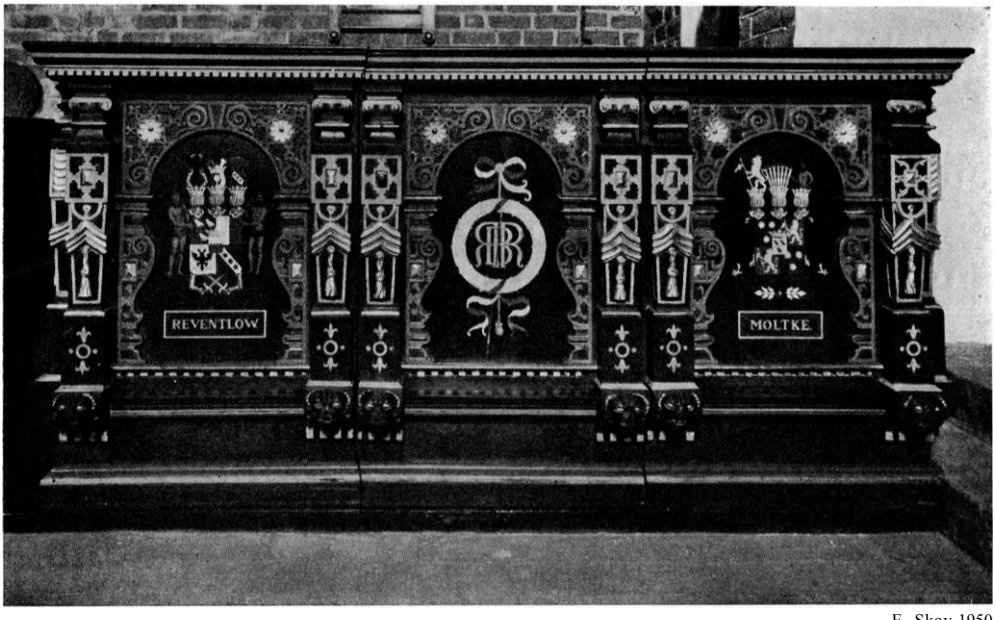
**Døbefont* (fig. 16), o. 1275, ung-gotisk, et smukt gotlandsk eksportarbejde af grå kalksten. Om den lave, brede, firpasformede kumme, tvm. 120 cm, findes øverst et fladt bånd, og derunder snor sig en vinranke med store, naturalistiske blade i ret højt relief (sml. Bursø, s. 769)[15]. Skaftet er svagt firpasformet og har øverst en kraftig rundstav. Intet afløb. I stiftsmuseet i Maribo.

Dåbsfad af sølv fra 1770, skænket af grev Chr. Ditlev Fr. Reventlow. Randen er konkav, og i bunden findes et opdrevet midtparti med Reventlow-Holsteinvåben. Under bunden er indprikket: »Given til Tierstedts Kiercke d. 1ste Aug. 1770« samt: »Wog 107 lod«; Københavns bystempel 1770 og mestermærke for Christopher Jonsen 1770 (Bøje s. 69).

Dåbskande af tin fra 1800'rne.

†*Korbuekrucifiks*. Rester af en stor, meget ødelagt Kristusfigur fandtes 1878 i tårnet[16].

**Sidefigurer* (fig. 17) til korbuekrucifiks, sengotiske, o. 1515, skåret af Claus Berg[17]. Figurerne, der er ca. 130 cm høje og står på en lille grønsværspude, er begge typiske for værkstedet, med store, fint skårne ansigter og uroligt foldede klædebon med bredt hulede folder. Maria er iført kjole med brystdug og en stor kappe, der er lagt op over hovedet, Johannes har ligeledes en folderig kappe over kjortelen. Begge figurer er hule i ryggen og har et dybt, rundt

E. Skov 1950

Fig. 18. Tirsted. Herskabsstol (s. 816).

hul i issen, Johannes mangler hænderne. Stafferingen er nyere, i stærke farver. Figurerne, der er anbragt i sidealternicherne, stammer fra Holmeklosters (Brahetrolleborgs) kirke og har oprindelig flankeret et krucifiks, der nu findes i Fjenneslev kirke (DK. Sorø, s. 334).

†*Korgitter.* »Over korsdøren« stod 1732[10] et latinsk hexameter: »Eligo inesse domo Domini abjectus mage multo, quam in nitidis aulis vel maximus esse malorum« (»jeg vælger meget hellere at være et udskud i Herrens hus end at være i de strålende haller eller den største blandt onde«) og derefter »Albinus«, sikkert det latiniserede navn på sognepræsten Klemens Hvid, død 1602.

Prædikestol i renaissance fra 1602, signeret: C L S. Stolen har fire fag, hvis storfelter utvivlsomt har indeholdt arkader svarende til Maribo (s. 66); på hjørnerne står glatte, joniske søjlepar af mesterens sædvanlige type med beslagværksprydbælter. Både frise og postament har glatte fremspring og fyldinger, postamentet afsluttes forneden med et rundet, beslagværkssmykket led; på dets fremspring står reliefskåret: H K, K C D for sognepræsten Klemens Hvid (sml. †korgitter) og hustru Karen, årstallet 1602 samt mesterens signatur, sammenskrevet C L S. Kronliste, bærestolpe og opgangspanel er nyere, sikkert fra den store restaurering, da stolen flyttedes fra skibets nordøsthjørne til sin nuværende plads i dettes sydøsthjørne.

I storfelterne er indsat fyldinger med nyere malerier af evangelisterne og deres tegn; stafferingen er broget med guld og lasurer og bibelcitater i frise-

og postamentfelter. Tidligere fandtes der latinske citater fra bibelen og kirkefædrene Hieronymus og Augustin[10].

Stolestaderne er samtidige med restaureringen 1892.

†*Skriftestol,* ifølge en indskrift bekostet 1703 af kirkens patron, baron Wilh. Fr. Gyldenkrone til Taastrup og Aalstrup, da mag. Chr. Jensen Kaalund var sognepræst og herredsprovst. Stolen, der også havde en græsk indskrift[10], fjernedes 1889 (kaldsbog).

†*Degnestol* bekostet af baron Wilh. Fr. Gyldenkrone[10] og fjernet 1889 (kaldsbog).

Præstestol, lille Louis XVI-armstol med oval ryg og kannelurer på ben og armlæn. Hvidmalet med guld.

Herskabsstol (fig. 18), bestående af fire fag fra et †pulpitur (s. 816), indsat i nyere rammeværk. Fyldingerne, der er i sen-renaissance fra o. 1635, har arkader med udsvejfede pilastre, der ligesom bueslaget smykkes af fladskåret beslagværk på prikhugget bund; hvert fag flankeres af to joniske halspilastre med brystbosse og et stift foldet draperi med kvast på skaftet. Postament, gesims, side- og vægpaneler er nyere ligesom stafferingen, der er egetræsådret med farver og lasurer; i de tre arkader, der vender ud mod midtgangen, findes malede våbenskjolde for Reventlow og Moltke (grev C. E. F. L. Reventlow og hustru Agnes Margrethe f. Moltke) samt et spejlmonogram B R (rimeligvis grevinde Benedicte Reventlow) i en krans, der hænger i en sløjfe. I skibets nordøsthjørne.

†*Herskabsstol,* »aldeles simpel«, opsat af grev Chr. Ditlev Fr. Reventlow som den øverste mandsstol på gulvet; den afløste en herskabsstol på kirkens nordside »højt over Kirkestolene med tilbygt Indgang udenfra«[18] (sml. bygningsbeskrivelse, s. 797).

†*Pulpiturer.* 1) O. 1635, i sen-renaissance, bestående af otte fag med arkadefyldinger flankeret af halspilastre. Af pulpituret, der var anbragt i underste tårnrum (sml. bygningsbeskrivelse, s. 804), er fire fag indsat i herskabsstolen (s. 816). 2) Nedbrudt o. 1848 af stiftamtmand, kammerherre Cederfeldt Simonsen, da det mørknede kirken[19].

†*Orgeler.* 1) Skænket af grev Chr. Ditlev Fr. Reventlow[6]. 2) 1845 (kaldsbog).

Pengeblok fra 1600'rne, af jernbunden eg med pengetragt og bøjle af jern samt to nyere låse.

†*Kirkeskib,* skænket »af en af sognets børn, der blev en rig skipper«[10].

†*Sejerværk,* skænket af kammerherre Cederfeldt Simonsen[19].

Klokke, middelalderlig, skriftløs, med glatte hanke. Tvm. 88 cm. (Ikke hos Uldall).

†*Klokke.* 1528 havde kirken to klokker, hvoraf den største, som vejede tre et halvt skippund, to lispund (576 kg), afleveredes ved klokkeskatten samme år.

GRAVMINDER

†*Epitafier.* 1) Sognepræst Christen Lunde og hustru Anna Hansdatter, begge døde 16. juli 1555[10].

2) Peder Hvid (Petrus Albinus), sognepræst til Tirsted og Skørringe, der selv lod det opsætte under pesten i juli 1584, og som døde [22.] jan. 1585; efter gravskriften stod et latinsk vers[10].

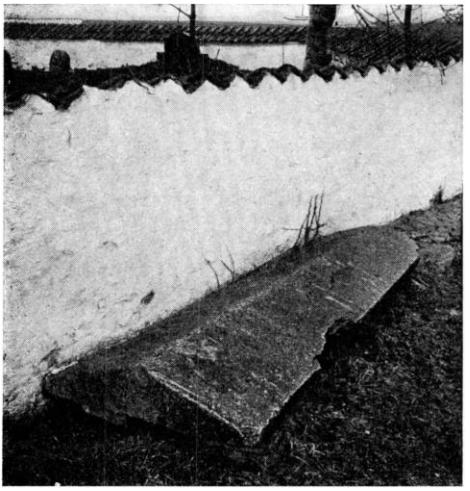
3) Opsat 4. aug. 1649 af sognepræst Poul Jensen Tisted, [død 1657], hans anden hustru med deres tre børn og Birgitte Pedersdatter »Gud til Ære og Kirken til Beprydelse«[10].

Gravsten. 1—2) O. 1600, to næsten ens sten i renaissance, af rød kalksten, 70x 53 og 67x51 cm, med helt udslidt indskrift. På stenenes øverste del findes under et profileret, konsolbåret bueslag et relief i trekvart figur af en lille pige med hænderne samlet foran livet; langs stenens rand er der en indristet rulleværksramme. Indmuret i østre kirkegårdslåges piller.

3) O. 1613. Sognepræst Peder Jacobsen (Petrus Jacobi), død 1613, 31 år gl., i sit pastorats femte år. Ifølge en nu helt udslidt indskrift var stenen lagt af Ribora Jordansdatter og hendes mand Niels Bognes, der var Peder Jacobsens efterfølger[10]. Grå kalksten, 131 X 89 cm, med fordybede versaler. Største delen af stenen optages af et helt udslidt, perlestavindrammet skriftfelt i rulleværksramme, over hvis øverste venstre hjørne en velsignende hånd strækker sig ind; ved det modsatte hjørne findes et timeglas. I hjørnerne er der cirkelfelter med evangelisttegnene og et halvt kartoucheskjold, mellem de øverste dødssymboler og ordene: »I Dag mig i Morgen dig«, mellem de nederste et våbenskjold flankeret af den kortfattede, latinske gravskrift. Sikkert fra samme værksted som nr. 4. Indmuret udvendig i sydøstre kirkegårdsmur.

4) O. 1600—25. Grå kalksten, 146x 117 cm; religiøs randskrift (Johs. 3,16) med fordybede versaler mellem to rammestreger. Under et tredelt bueslag, der på en højst ubehjælpsom måde støttes af joniske pilastre, ses den opstandne Frelser, hvis kiste hviler på et stort, udslidt skriftfelt, der ligesom på den foregående sten indrammes af en perlestav. Kristusfiguren flankeres af to tavler med religiøse indskrifter i rulleværksrammer. Sikkert fra samme værksted som nr. 3 og indmuret ved siden af denne.

5) Bekostet 1686 af Hans Hansen Hammer, sognepræst til Tiersted og Skiørringe, født i Nachschov 1632, og hustru Anna Madtzdatter Bergen, født sammesteds 1640, i deres ægteskabs 28. år over deres tre børn, Anna, Margareta og Hans. Faderen døde <1699> i sin alders <68.> og sit embedes <42.> år, moderen døde □ i sin alders □ år. Rødlig kalksten, 106 x 60 cm, med relief-versaler, der fylder hele stenen; nederst dødningehoved mellem to barok-

E. Skov 1951

Fig. 19. Tirsted. Romansk kistelåg (s. 818).

blomster. Stenen, der er sortmalet med hvidgrå bogstaver, er indmuret indvendig i korets tilmurede præstedør.

6) O. 1699. Hans Hammer, »verdens lys både i levned og tale«, død 28. dec. 1699 (sml. nr. 5). Rød kalkstensflise, 44 X 44 cm; latinsk indskrift med fordybede versaler i et cirkelfelt. Stenen er stafferet som den foregående og indmuret under denne.

†*Gravsten.* Foran våbenhuset lå 1878 en række fuldstændig udslidte gravsten, hvoraf een var trapezformet, altså sikkert middelalderlig[16]; muligvis er een af dem identisk med en sten fra 1622, lagt af hr. Niels Rasmussen[Bognes], præst i Rubbelycke (præstegården til Tirsted), og hustru Ribora Jordansdatter (sml. gravsten nr. 3) over sig selv; stenen var færdiggjort 13. juli 1622. Efter indskriften religiøst vers og bibelcitat, Johs. 17,3[10].

**Kistelåg* (fig. 19), romansk, af gotlandsk kalksten, trapezformet, 193 x 82,5—52,5 cm, af flad saddeltagform, 17—12 cm højt på midten. Stenen, der må have dækket en romansk grav, fandtes 1916 ved nedbrydningen af rejsestalden (sml. s. 797), liggende lidt under jorden, men ikke på sin oprindelige plads; den er nu i Maribo stiftsmuseum.

†*Begravelse.* I koret fandtes en muret begravelse, hvis kister nedsattes på kirkegården, da der indrettedes varmeanlæg på begravelsens plads[20].

**Runesten* fra vikingetiden[21], hvis ikke helt tolkede indskrift meddeler, at Asråd og Hildung (eller Hildvig) rejste stenen efter deres frænde Frede, der fandt døden i Sverige. Stenen sad 1627 i kirkegårdsmuren (se s. 796) og er nu i Nationalmuseet.

KILDER OG HENVISNINGER

Syn over Laalands østre provsti 1829—44, 1845—55, og over Fuglse herred 1855—61 (LA). — Bircherods ms. 1732 (Ny kgl. Saml. 409, 2°, kgl. Bibl.). — Museumsindberetninger af Mogens Clemmensen 1915, C. A. Jensen 1919, E. Skov og Gertrud Købke Knudsen 1950 og Charles Christensen (Aa. Rl.) 1950.

S.Abildgaard: Notesbog I. 1756. S. 41 (NM). — J.Magnus-Petersen: Notesbog. 1878. S. 8—9 (NM). — J. Kornerup: Notesbog XII. 1859. S. 19—22, og VI. 1890—92. S. 43—45 (NM). — Mogens Clemmensen: Notesbog III. 1914—15. S. 47—55, og X. 1919. S. 1 a (NM).

J.Magnus-Petersen: Kalkmalerier. 1895. S. 74 f. — H. Storck og M.Clemmensen: Danske Teglstenskirker. 1918. S. 15—16.

[1] Præsteindberetninger 1624 og 1707. Trojel: Gamle Efterretninger om Fuglse Herred II. 1811. S. 7. [2] Frederik 1.s danske' Registranter, s. 217. [3] Kronens Skøder II, 629. [4] Robé, Graae og West: Danske Len, s. 193 ff. Efterretninger om kirkeejere 1726 ff. (RA). [5] Friis I, 545; sml. Trojel, s. 7 f. [6] Thotts Saml. 730, 2°, s. 320 [v] (kgl. Bibi.). [7] Rhode, s. 634. [8] Karen Brahes ms. nr. 280 (Vogelsangs fortegnelse), s. 119. [9] Notesbog VI, 45. [10] Bircherods ms. [11] Rhode I, 637. [12] Sml. Lyngby kirke, Sokkelund herred. DK. Kbh. Amt, s. 416. [13] Abildgaard: Notesbog I, 41. [14] Kirkehist. Saml. 3. Rk. 6, s. 494. [15] Fonten er muligvis hugget af en fransk stenmester. Mackeprang: Døbefonte, s. 399, fig. 517. [16] Magnus-Petersen: Notesbog. 1878. S. 9. [17] Se V. Thorlacius-Ussing: Billedskæreren Claus Berg. Kbh. 1922. S. 34. [18] Larsen I, 227. [19] Udskrift af arkivet på Pederstrup. [20] Haugner, s. 407. [21] Jacobsen-Moltke: Danmarks Runeindskrifter, sp. 261—264.

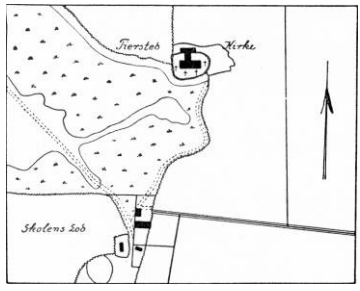

Fig. 20. Tirsted. Uden årstal.